

CAP A UNA EUROPA DE LES REGIONS

Introducció a la primera edició en català

Vaig escriure les primeres línies d'*Una tranquil·la ora d'Europa* (títol original quan va sortir a Itàlia) a les acaballes del 2016, davant la llar de foc d'una caseta d'un petit poble dels Alps Marítims, en un context sociopolític una mica diferent del d'avui.

Moltíssimes coses encara no havien passat, des de la «tardor catalana» del 2017 fins a l'horrible experiència d'un govern sobirania-populista a Itàlia, que per sort va acabar l'estiu del 2019. El 2016, però, ja contenia en si molt del futur que ens esperava, perquè va ser l'any de la victòria de Trump i del referèndum del Brexit; va ser l'any en què el populisme digital¹ mostrava per primera vegada obertament tota la seva potència. Es manifestava com una opció real i alternativa a la democràcia liberal, ja sigui progressista, social o conservadora, que fins aleshores es tenia com l'únic sistema viable als grans països d'Europa. A partir de llavors, i durant uns quants anys, el populisme digital (aquell mix de simplificació del missatge polític, manipulació de la realitat i del relat que se'n fa mitjançant les

1. Cfr.: Barberis, M., *Come internet sta uccidendo la democrazia: Populismo digitale*, Chiarelettere, 2020, Milano.

xarxes socials, identificació d'enemics per oferir a l'opinió pública, menyspreu de la consuetud democràtica i de les institucions europees) no va fer més que pujar. Fins que un virus inesperat no va obrir un temps nou, encara més en suspens del que ho és normalment. I aquí estem encara.

Després d'aquell inici romàntic i llunyà, vaig avançar molt a poc a poc al llarg de tot el 2017, per acabar amb més profusió d'energies la primavera del 2018. A partir d'aquell moment el llibre va ser llegit i corregit per diverses persones, matisat, editat, de manera que no va veure la llum fins l'abril del 2019, gràcies a l'editor De Ferrari, de Gènova. Se'n van imprimir mil cinc-cents còpies, que tot i no haver-lo convertit en un *best-seller*, sí que van permetre que circulés bé i arribés a mans reflexives, que em van felicitar amb unes crítiques tan profundes com (en general) intel·ligents.

És cert que les idees de *Cap a una Europa de les regions*, a Itàlia, més aviat han estat criticades que acollides amb entusiasme; és veritat, però, que la quasi totalitat d'aquests crítics –polítics, periodistes, professors, tertulians– reconeixia, mentre intentava desmuntar-ne la proposta, que el llibre mereixia l'esforç de criticar-lo. Que era un llibre *útil*, segons una definició que s'ha fet servir unes quantes vegades.² El 2021 es tornarà a publicar a Itàlia, per un editor més gran, i veurem si amb el pas del temps haurà conservat la seva *utilitat*.

Ara aquest petit pamflet arriba als lectors catalans, i tot indica que rebrà altres crítiques d'aire contrari a les que fins ara ha rebut. Si a la latitud italiana la proposta de superar l'estat nació, per enfortir les regions –tal vegada nacions històriques– com a base d'un renovat procés d'unificació europea, sona com a massa agosarada, iconoclasta i sospitosa d'heretgia separatista, a Catalunya, en canvi, es pot percebre com excessivament tèbia. Parlar d'*euromregionalisme*, que és el

2. Per exemple, per Carlo Rognoni en l'article «Europa, la vera speranza» (*La Repubblica*, 4 de maig 2019).

que es fa en les properes pàgines, pot ser vist d'alguna manera com un posar al mateix pla la realitat catalana, és a dir, la d'una nació sense estat, i aquella, posem, de la Picardia, o sigui una regió francesa que no reivindica cap singularitat històrica ni cultural. Si el concepte és que el conjunt del continent europeu hauria de reformar la seva base politicoterritorial, això significa –dirien els crítics– treure relleu a la singularitat catalana, no reconèixer els mèrits que té històricament aquest país en no haver volgut desaparèixer com a entitat nacional, i en definitiva menysprear la diferència que hi ha entre el seu cas i l'enorme majoria de les altres regions o nacions històriques europees.

Tot això és molt encertat, i no es pot denegar que jo ho afirmi. De fet, hi ha un fragment que diu això: «Les nacions històriques que ja han emprès una lluita per la seva autodeterminació han de liderar el procés (*general de reforma euroregionalista*); però és fonamental que aquestes entenguin plenament que la seva lluita no ha de portar a la constitució de nous estats sobirans, com aquells dels quals es volen emancipar. La nova Europa s'ha de fundar a partir d'estats de dimensió regional, menys potents dels que actualment són sobirans, traspasant irreversiblement moltes competències al govern europeu.» Aquí bona part de l'independentisme català no s'hi pot reconèixer, perquè el que desitja és enfranquir Catalunya d'Espanya per fer-ne una petita França, o una Dinamarca, com es diu a vegades. Aquesta posició, crec, és plenament legítim defensar-la des d'un punt de vista partidari, emocional, personal –jo mateix en comparteixo l'anhel–, però és més complicat argumentar a favor seu en el pla del raonament polític, i encara més obtenir un favor majoritari en l'opinió pública europea. Ningú no vol la formació de nous estats: no la vol la dreta, perquè ontològicament vetlla pel manteniment de l'estatu quo i combat els *separatismes*, no la vol la part progressista perquè és tendencialment contrària al nacionalisme (i val poc explicar a l'exterior que hi ha una part de l'independentisme català que no és nacionalista, primerament perquè és una part minoritària, i de totes maneres perquè

és un discurs que no s'entén si no es coneix a fons la realitat catalana; independentisme, en general, es llegeix nacionalisme: més val tenir-ho clar i no fer-se il·lusions).

Així que la visió exposada en aquesta *tranquil·la hora d'Europa* no deixarà satisfets uns quants, tot i que la seva missió no és agradar a tothom, sinó fer reflexionar. Vet aquí el canvi de focus: passar d'una lluita solitària de (mitja) Catalunya contra l'Estat espanyol i contra la indiferència del món, a posar-se al capdavant d'una reivindicació de reforma territorial i política continental, i que pot ajudar a airejar el debat públic català. En voler-se únic i excepcional, el cas català perd la possibilitat de pensar-se líder d'un procés potencialment paneuropeu. Si s'afirma que no hi ha cap altra qüestió territorial a Europa, comparable amb la de Catalunya, s'està bastint el buit al voltant de la causa; veient-ho, en canvi, com si Catalunya fos el més avançat d'un conjunt de casos, als quals se n'hi poden afegir molts altres que encara no manifesten l'efervescència que amb l'empenta d'un moviment europeu arribarien fàcilment a tenir, es capgira l'aïllament en lideratge i el risc de xovinisme en universalisme, que des dels temps de Ramon Llull és el millor tret de la cultura catalana. És clar, ja no seria «Catalunya, nou estat d'Europa»; seria alguna cosa menys romàntica, potser, però més pragmàtica i més universal al mateix temps. En aquest sentit, espero que el llibre també sigui d'interès per als nacionalistes més estrictes i practicants.

La crítica per tebiesa, inimaginable a Itàlia, no exclou ni impedeix l'argument contrari a l'euroregionalisme, que en canvi sí que allà s'ha produït sovint, o sigui el del neomunicipalisme, de manera que a Catalunya els atacs poden venir de dues bandes. Tres, de fet, com veurem de seguida. Ja se sap que la catalana és una societat complexa i articulada.

En la ronda de presentacions que va seguir la publicació d'*Una tranquil·la ora d'Europa* a Itàlia quasi sempre vaig topat amb neomunicipalistes, que compartien la primera part de l'anàlisi, però no les solucions proposades. Tret d'algun autonomista o independentista al

Vèneto i Sardenya és difícil trobar-se algú que, des de l'esquerra, defensi una visió que prevegi anar més enllà de l'estat nació, i no sigui neomunicipalista. Ada Colau està molt venerada, a Itàlia. Així que vaig haver de dialogar molt sovint amb aquest *colauisme* d'importació, que bàsicament em deia: «Estem d'acord que l'estat nació és una dimensió superada, que no permet el desenvolupament d'una democràcia moderna i participada. Però apostar per la recuperació de les entitats precedents a la unitat d'Itàlia és regressiu, perquè significa basar-se en un concepte d'identitat cultural estàtic, que prové d'un passat idealment compartit, quan en realitat a nosaltres ens interessa una identitat que es recolzi en el projecte d'un futur compartit. A les ciutats hi viu gent de tot arreu, no tenen passat compartit; la Cultura (cívica, política, social) que crea és quelcom de nou, només en part vinculada amb la geografia i la història del lloc. Val més, llavors, apostar per una xarxa internacional o europea de ciutats, que tenen molt més en comú entre elles que no pas amb el seu entorn rural. Aquesta ha de ser la base d'una reforma políticoterritorial en el nostre continent: donar poder i autonomia a les ciutats.»

Pinta molt bé, molt modern. Ningú no vol ser regressiu, jo segurament no. Queda, però, un fet per resoldre, com escrivia un comentarista just després de les (tràgiques) eleccions italianes del 2018: «Si Itàlia fos Milà, Bolonya, Torí, Gènova, Florència, Bèrgam, Bari, i fins i tot la desballestada Roma, el sobiranisme populista seria un fenomen absolutament minoritari, i democràtics, socialistes i liberals podrien dormir tranquils. Les ciutats europees són, més o menys, cosmopolites, inclusives, dinàmiques. A elles el món no els fa por. Però evidentment no hi ha hagut transmissió a l'extern, per osmosi o per seducció, del plaer d'estar dins del nou mil·lenni, de resistir al seu impacte o de treure'n profit. Milà és quasi una ciutat estat, la Llombardia se l'hi assembla poc, el vot de la regió i de la seva capital són oposats [...]. La mateixa paraula 'ciudadans europeus' arrisca de restringir-se en els fets a la seva etimologia: europeu, s'hi sent qui és de ciutat. Le Pen no guanyarà mai a París, Salvini no tindrà mai Milà.

Magra consolació si la resta d'Europa es torna antieuropea i anti-ciudadana. Si fes política, el primer que m'apuntaria a la meua llibreta seria: ciutat/camp, aquest és el problema.»³

Totes les eleccions, des de les últimes americanes fins a la més insignificant autonòmica de l'estat més oblidat, reflecteixen avui en dia aquesta dinàmica. I sobre això els neomunicipalistes no tenen res a dir. La veritat és que si no es produeix un discurs que d'alguna manera inclogui les zones no urbanes, que són diferents no tant o no solament des d'un punt de vista econòmic (la Llombardia és igual de rica que Milà), sinó sobretot cultural i social, es crearan bosses d'exclusió i ressentiment, s'eixamplarà el clivatge territorial que dinamita la vida democràtica. Posar l'accent en les dinàmiques ciutadanes, en el seu concepte obert d'identitat i societat, la seva modernitat, assenyalant-lo com l'únic vàlid al qual tothom s'ha de conformar, porta directament a les *armilles grogues*. En aquest sentit, el neomunicipalisme, que es voldria més progressista que qualsevol discurs regionalista, autonomista o independentista (perquè *supera* o pretén superar la implicació del llegat nacionalista, que de totes maneres encara existeix, ens agradi o no), es troba a ser simplement esnob, capaç de generar un efecte contrari a aquell que es proposa. El territori no podrà mai ser tot *ciudadà*, ni urbanísticament –per sort– ni culturalment. Hi haurà sempre els pagesos de Porqueres, perifèria de Banyoles, que no raonaran igual que els *hipsters* de Gràcia. Està bé així, no han de canviar els pagesos de Porqueres, no estan equivocats. No tot Catalunya ha de ser Gràcia. S'ha de parlar també als pagesos de Porqueres. L'euroregionalisme ho fa; el neomunicipalisme, no.

Tot i així, les dues posicions, quan és possible, s'han de parlar, les dues visions s'han d'integrar. Els neomunicipalistes han d'acceptar que sense un discurs que també parli als territoris, oferint a la població rural un vincle emocional que la faci sentir part d'un pro-

3. Serra, M., *la Repubblica* del 28 de maig de 2018.

jecte comú amb la de la capital, no es pot fer bona política; els altres han de concedir que les capitals tenen dret a ser les menys implicades en el discurs identitari, pels motius evidents que hem dit abans. Ens hi juguem molt, amb aquesta convivència.

La política s'ha de reformar; les institucions democràtiques són l'única cosa que no ha canviat després de la Segona Guerra Mundial, mentre que la tecnologia, l'economia, el treball, l'oci, tot ha canviat. En aquesta situació, davant la incapacitat d'evolucionar en l'àmbit polític, altres forces prenen la iniciativa i implementen un món que representa un retrocés quant a llibertat, empoderament ciutadà, igualtat de fet i d'oportunitats. Els que perceben aquesta urgència, com els neomunicipalistes i els euroregionalistes, han d'actuar junts. Ho dic perquè també hi ha uns fets, de fons.

Quan vaig despertar-me a la vida adulta, al principi del mil·lenni, estàvem en plena lluita *no global*. El 2001, durant el G8 de Gènova, la meua ciutat, jo tenia 18 anys. Xina no va entrar a la OMC fins l'11 de desembre d'aquell any. Vist en perspectiva, aquell va ser l'últim moment en què es donaven les condicions per a un canvi de paradigma econòmic i social a escala internacional. Hi havia una visió alternativa del món, prou estructurada com per reclamar la dignitat de fer-se real; una esperança nova que s'aixecava des dels països sud-americans, amb l'arribada al poder de Lula (2002), Chávez (1999) i Kirchner (2003); hi havia fins i tot una estètica de la revolució possible, amb Manu Chao com a banda sonora. Un canvi radical semblava possible om com a mínim, nosaltres que teníem vint anys en aquell moment ho percebíem així.

Sobre com vam poder perdre el fil del discurs, fins al punt que ens trobem dues dècades després en aquestes circumstàncies, amb l'extrema dreta que torna a aixecar el cap a gran part del món, se'n podria parlar llargament, però és un altre llibre. Només s'ha de remarcar que, des del punt de vista de la possibilitat d'un canvi de paradigma sociopolític (un canvi *en positiu*, vull dir) no ha passat res de més significatiu en tot aquest temps que els fets de la «tardor cata-

lana» del 2017. Aquest llibre voldria inserir-se en el gran debat que a partir de llavors s'ha generat, per mirar de trobar una possible via de sortida. La convicció és que l'única esperança actual de reforma de la política passa per la redefinició de l'àmbit territorial, tenint en compte la dimensió europea. Perquè la tasca sigui possible, autonomistes, regionalistes, independentistes i neomunicipalistes de tot el continent han de parlar.

Una última cosa queda per dir, el que seria la tercera crítica que pot rebre aquest llibre en presentar-se als lectors catalans. Hi ha tota una primera part –quasi dos terços– en què es fa una anàlisi històrica del «com hem arribat fins aquí», «quins són els problemes que tenim», «perquè tenim aquests problemes i no altres». En aquesta primera part hi ha un raonament sobre el paper de les elits. Temo que aquí emergeixi una mena de distància cultural, de cultura política, entre la societat catalana, que confia molt en el model assembleari i participatiu, i la italiana, que és més cínica. A vegades em fa l'efecte que la societat italiana és més vella, menys innocent, que la catalana, i, per tant, més inclinada a la *realpolitik*, o si volem al cansament. Aquelles pàgines es poden llegir, i crec que amb un cert interès, tenint-ho en compte.

Hi ha moltes coses de les quals no es parla, o s'esmenten ràpidament, en aquest llibre. Una sobretot, val a dir el tema ecològic. Les coses van com van: si l'escrivís ara, l'escriuria diferent. Però no gaire.

Barcelona, 2 de febrer de 2021